

**AGRAR SOHADA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH
YO'NALISHLARI**

Qurbonov Alisher Boboqulovich

IPU iqtisodiyot kafedrası professori.

[e.mail: qurbonov7721@mail.ru](mailto:qurbonov7721@mail.ru)

Annotatsiya. Maqolada qishloq xo'jaligining o'ziga xos hususiyatlari va unda tadbirkorlikning o'rnini asoslangan. Shuningdek, qishloq xo'jaligi tadbirkorligi sohasida ilmiy tadqiqot olib borgan olimlarning fikrlari urganilgan va tahlil etilgan. O'zbekiston respublikasida qishloq xo'jaligida mavjud muammolari va istiqbollari keltirilgan. Qishloq xo'jaligi sohasida mutaxassislarining yetishmovchiligi va tadbirkorlikdagi mavjud muammolarning yechimi bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Qishloq xo'jaligi, tadbirkorlik, agrotadbirkorlik, texnologiya, smaradorlik, mahsulot sifati.

Аннотация. В статье изложена роль предпринимательства в специфике сельского хозяйства. Также были изучены и проанализированы мнения ученых, проводящих исследования в области аграрного предпринимательства. Представлены современные проблемы и перспективы сельского хозяйства Республики Узбекистан. Высказаны предложения и рекомендации по нехватке специалистов в области сельского хозяйства и решение проблем существующих в сфере предпринимательства.

Ключевые слова: Сельское хозяйство, предпринимательство, агробизнес, технология, эффективность, качество продукции.

Annotation. The article is based on the specifics of agriculture and the role of entrepreneurship in it. The opinions of scientists conducting research in the field of agricultural entrepreneurship were also studied and analyzed.

Modern problems and prospects of agriculture of the Republic of Uzbekistan are presented. Suggestions and recommendations were made on the lack of specialists in the field of agriculture and the solution of existing problems in the field of entrepreneurship.

Key words: Agriculture, entrepreneurship, agribusiness, technology, efficiency, product quality.

Bozor munosabatlariga o'tish jarayonida tadbirkorlik shakllari aholini ish bilan bandligini ta'minlashning rivojlanib borishida hal etuvchi rol o'ynaydi. Tadbirkorlikdagi xususiy tashabbuskorlik, omilkorlik hozirgi zamon iqtisodiy jarayonida harakatlantiruvchi kuchdir. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirib borish har qanday bozor islohotining bosh yo'nalishlaridan biridir. Tadbirkorlikning iqtisodiy mohiyati va ahamiyatli jihatlaridan biri uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushining doimiy ravishda o'sib borishidir. O'zbekiston respublikasida 2000 yil 31 foiz 2021 yilga kelib 54,2 foizi va iqtisodiyotda band bo'lgan aholining 82 foizidan ko'prog'i ularning hissasiga to'g'ri kelmoqda. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subektlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi va iqtisodiyotda band bo'lgan aholining kichik tadbirkorlik subektlaridagi ulushining Respublika va viloyat ko'rsatkichlari 1,5-2,0 foizga farq qilgan holda rivojlanmoqda.

Hozirgi zamon ijtimoiy hayotida unga amaliy ehtiyoj sezmaydigan birorta xo'jalik faoliyati topilmaydi. Tadbirkorlik har qaysi mamlakatda va uning ayrim hududlaridagi aniq demografik va iqtisodiy holatlarni hisobga olgan holda rivojlanadi, tadbirkorlik yo'nalishining rivojlanishi esa aniq holatdagi mamlakatimiz iqtisodiyotning amaliy vazifalari bilan bog'liq bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida 2022 yil 28 yanvardagi PF-60 - son Farmonida keltirilgan maqsadlaridan biri tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va doimiy daromad manbalarini

ilmiy –amaliy anjuman

shakllantirish uchun sharoitlar yaratish, xususiy sektorning Yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish hamda Qishloq xo‘jaligini ilmiy asosda intensiv rivojlantirish orqali dehqon va fermerlar daromadini kamida 2 baravar oshirish, qishloq xo‘jaligining yillik o‘sishini kamida 5 foizga yetkazish.

Ayiniqsa agrar sohada tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish mamlakatimizning muhim vazifalaridan biridir. Qishloq xo‘jaligi dunyodagi eng muhim sohalardan biridir. Aytish mumkinki, qishloq xo‘jaligi barcha kishilarni oziq-ovqat bilan ta‘minlash bilan birga, ularni ish bilan band qiladi. Buni amalga oshirish tadbirkorlik va qishloq xo‘jaligi sohasi bilan birgalikdagi faoliyatiga bog‘liq. Ushbu hamkorlik iqtisodiyotning barqarorlashuvi hamda global iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Global iqtisodiy rivojlanishda tadbirkorlik qishloq xo‘jaligining o‘ziga xos xususiyatlari va bu bilan bog‘liq xavflar tufayli bir qator muammolar, qiyinchiliklar va to‘siqlarga duch keladi. Shu bois qishloq xo‘jaligida yuqori samarali, raqobatbardosh tadbirkorlik faoliyatini shakllantirish zarur.

Tadbirkorlik muammolari bilan shug‘ullanuvchi olimlar va amaliyotchilar o‘rtasida ushbu masalaga yondashishda turli qarashlar, unda ma‘lum bir qarama-qarshiliklar mavjud. Ko‘pchilik korxonalar rahbarlari va yirik aksionerlik jamiyatlarining menejerlari o‘zlarini tadbirkor deb hisoblaydilar, vaholanki, ularning faoliyati ma‘lum darajada ishlab chiqarish vositalari egalari tomonidan nazorat qilinadi. Ko‘pchilik, tadbirkorlik faoliyati to‘laligicha kichik biznes doirasida, o‘z korxonasining egasi va menejeri bo‘lgan tadbirkor tomonidan amalga oshiriladi, deb hisoblaydi. «Tadbirkorlik – mulkchilik sub’ektlarining foyda olish maqsadida tavakkal qilib va mulkiy javobgarlik asosida, amaldagi qonunlar doirasida tashabbus bilan iqtisodiy faoliyat ko‘rsatishidir». Tadbirkorlikning mohiyatini, uning harakat va imkoniyatlari doirasini yaxshiroq tushunib olish uchun, uning mohiyati va iqtisodiyotdagi

roliga bo‘lgan qarashlar tizimi rivojini tashkiliy, siyosiy – iqtisodiy va ijtimoiy-psixologik jihatlar nuqtai – nazaridan umumlashgan holda tahlil qilamiz.

O‘zbek olimlari «...tadbirkorlik-pul topish maqsadida mas’uliyatni zimmaga olgan holda biron iqtisodiy faoliyat bilan shug‘ullanish» [8], deb ta’riflashgan. Ushbu ikki ta’rif bir-biriga juda o‘xshash bo‘lib, ularning bir-birlaridan farqlanishini ko‘rsatib berolmaydi. Shu asosda, shunday fikrga kelish mumkinki, A.O‘lmasov ushbu ikki tushuncha mazmuniga o‘z qarashlarini rivojlantirib, biznes tushunchasiga ancha to‘laroq ta’rif beradi. Masalan, u «Biznes keng ma’nodagi qonuniy yo‘l bilan daromad topishga qaratilgan faoliyatdir», «tadbirkorlik-kishilar (mulkchilik sub’ektlari)ning moddiy va pul mablag‘larini (kapitalni) amalda xo‘jalik oborotiga tushirib, daromad topishga mo‘ljallangan iqtisodiy faoliyat, deb qaraydi. Tadbirkorlik, umuman, pul topish emas, balki yaratuvchilik faoliyati orqali daromad olishni bildiradi», deb ta’riflaydi [8].

Shunday qilib, biz shunday fikrga kelishimiz mumkinki, daromad topishga qaratilgan har qanday faoliyatni ham biznes tushunchasi bilan ifodalash mumkin emas. Biznes foyda olishga yo‘naltirilgan faoliyat bo‘lib, mulkiy mas’uliyat va javobgarlikka, iqtisodiy tahlikaga asoslanadi. Bu esa biznes bilan shug‘ullanuvchi faoliyatda xonavayron bo‘lish, bozori kasod bo‘lish xavfi mavjudligini, agar bu hol yuz bersa, u holda mulkidan ayrilishi mumkinligini anglatadi. Shuning uchun, biznes tushunchasi daromad, foyda, naf olish maqsadida mulkiy javobgarlikka, iqtisodiy tahlikaga asoslangan faoliyatni anglatadi. Tadbirkorlik biznesning bir turi bo‘lib, foyda olish maqsadidagi yaratuvchanlik, ya’ni tovar ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish faoliyatidir. Biznes o‘z ichiga tadbirkorlikni, iste’mol biznesini va boylikdan boylik undirish biznesini, yaratuvchilik bilan bilan bog‘liq bo‘lmagan kasbkorlik biznesini oladi.

Kichik tadbirkorlik erkin bozor iqtisodiyoti sharoitida faoliyat ko‘rsatish jarayonida tashkil etilish shakli va turlarini o‘zgartirib boradi hamda o‘z

imkoniyati va tashqi muhit ta'sirida faoliyat turlarini o'zgartirishi, bir shakldan ikkinchi shaklga o'tishi mumkin.

Bozor iqtisodiyoti asosida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalarini bir necha asosiy vazifalarni bajarib kelmoqda. Yangi ish joylarini tashkil etib, iqtisodiyotdagi kerakli tarkibiy o'zgarishlarining ijtimoiy xarajatlarini tenglashtirib kelmoqda. O'zbekistonda ham bozor iqtisodiyotining amal qilish jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va bu borada xorijiy davlatlar tajribasini izchillik bilan o'rganishimiz zarurligini ko'rsatadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shuni aytish mumkinki, davlat va mahalliy hokimiyatlar tomonidan olib borilayotgan demokratik jamiyat qurish, to'laqonli faoliyat yurituvchi va xususiy mulkchilik ustuvorligiga asoslangan bozor iqtisodiyotini bunyod etishga qaratilgan iqtisodiy siyosat, bugungi iqtisodiy rivojlanish strategiyasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishdan iborat bo'lishi lozim.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi korxonalar ishlab chiqarish hajmi hamda texnologik jihatdan yirik bo'lganligi sababli hissadorlik jamiyalartiga aylantirildi. Mazkur sohada faqat meva-sabzovot mahsulotlarini qayta ishlovchi kichik tadbirkorlik sub'ektlari shakllandi.

Argrosanaot majmui sohalaridagi turli mulkchilikka asoslangan tadbirkorlik sub'ektlarining bir-biriga bog'liq holdagi faoliyati agrar munosabatlarni vujudga keltiradi.

Agrar munosabatlar bu–kishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish, qayta ishlash, sotish va qishloq xo'jaligi vositalarini ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan turli-tuman sub'ektlar o'rtasidagi munosabatlardir, [10].

Agrar sohadagi barcha iqtisodiy sub'ektlarning faoliyati agratadbirkorlikning shakllanishiga olib keladi, zero agrotadbirkorlik boshqa tarmoqlardagi tadbirkorlik harakatidan farq qiladi. Chunki mazkur sohaning markazida yer munosabatlari bilan bog'liq holda qishloq xo'jalik mahsulotlari

ishlab chiqarish yotadi. Bu esa agrosanoat majmuida xususiy tadbirkorlikni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari mavjudligini anglatadi.

Shu o'rinda qishloq xo'jaligida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish darajasi ko'rsatkichlarini hamda ish bilan bandlikni oshirish uchun viloyat va uning tumanlarida tashkiliy va iqtisodiy chora-tadbirlar oshirilishi zarur. Shuningdek, tadbirkorlik sub'ektlari va mavjud mehnat resurslarining harakatchanligini ta'minlash, kasb-malakasini oshirish, kishilardagi mavjud tajribasini saqlab qolish muhimdir. Buning uchun bizning fikrimizcha, mehnat resurslarini ikki yo'nalishda malaka oshirish tizimini shakllantirish tadbirkorlar o'rtasida hamda qishloq mehnat bozorida mehnat resurslari o'rtasidagi raqobat, shuningdek mehnat resurslari va tadbirkorlar o'rtasida ham raqobat muhitini yaratish imkonini beradi. Ushbu holatni shakllantirish uchun kadrlarni bosqichma-bosqich malaka oshirish va qayta tayyorlash mexanizmini joriy qilish lozim.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkin tadbirkorlik iqtisodiy kategoriya, bozor iqtisodiyotining muhim elementi sifatida o'rta asrlardan boshlab hozirgi kunga qadar jamiyatda o'z o'rnini egallab kelmoqda. Tadbirkorlik kishilar harakati va mehnati orqali vujudga kelsada, u mehnat resurslaridan ajralib alohida ishbilarmon kishilar guruhini mujassamlashtirdi. Ushbu guruh kishilari tadbirkorlikning rivojlanish jarayonida ishlab chiqarishni tashkil etish, uni ishlab chiqarish resurslarini bilan ta'minlash, tavakkalchilik asosida ish yuritish, foyda olishni ta'minlash, innovatsiya yangiliklaridan foydalanish xususiyatlarni o'zlashtirdi. Ushbu jihatdan yondashadigan bo'lsak, tadbirkorlik foyda olish maqsadida innovatsiya va tavakkalchilikka asoslangan holda resurslarni birlashtirish va harakatga keltirish, boshqarish jarayonini o'z ichiga olgan ishlab chiqarish, hizmat ko'rsatish faoliyatidir. Шунингдек, Аграр соҳада

Agrosanoat majmuida ham tadbirkorlik ijtimoiy-iqtisodiy mohiyatini o'zgartirmagan holda xususiy munosabatlarni o'zida aks ettiradi. Ijtimoiy-

iqtisodiy bog‘liqlikda rivojlanishini ta’minlaydi. Bu ijtimoiy-iqtisodiy, ishlab chiqarish munosabatlarini yerga, qishloq xo‘jaligining mavsumiyligini, tabiiy iqlim sharoitlariga va agrosanoat majmuidagi tadbirkorlik sub’ektlarining o‘zaro ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarga asoslanadi.

Agrosanoat majmuida xususiy va jamoa mulki asosida xususiy yakka va xsusiy jamoa tadbirkorligi shakllandi. Agrosanoat majmuida xususiy - yakka tadbirkorlik quyidagi yo‘nulishlarda rivojlandi: qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish sohasida fermer xo‘jaliklari, dehqon xo‘jaligi; xizmat ko‘rsatish sohasida madaniy-maishiy, savdo, pullik xizmat yo‘nalishlarida; qayta ishlash sohasida meva-sabzavot, gusht va sutni qayta ishlovchi kichik korxonalar va donni qayta ishlovchi yakka tadbirkorlik sub’ektlari rivojlandi. Xususiy-jamoa shaklida esa qishloq xo‘jalik mahsulotlari ishlab chiqaruvchi ayrim ixtisoslashgan shirkat xo‘jaliklari, agrofimlar, urug‘lik, yoqilg‘i, ug‘it, suv ta’minoti va texnik xizmat ko‘rsatuvchi korxonalar, yirik texnologik asosga ega bo‘lgan qayta ishlovchi korxonalar shakllanadi.

ADABIYOTLAR

1. Asaul A. N. / Organizatsiya predprinimatelskoy deyatelnosti: uchebnyy dlya vuzov. / A. N. Asaul. – 4-e izd.– SPb.: Piter, 2013. – 352 s.: il. ISBN 978-5-496-00066-6
2. Ukrainseva I. V. / Predprinimatelskaya deyatelnost i eye osobennosti v selskom khozyaystve [Elektronnyy resurs] / I. V. Ukrainseva, A. I. Avdeyeva // Nauchno-metodicheskiy elektronnyy jurnal «Konsept». – 2017. – 100–103 s. – URL: <http://e-koncept.ru/2017/770442.htm>
3. Perspektivy selskogo khozyaystva v Rossii i v mire: osnovnyye napravleniya [Elektronnyy resurs] // Jurnal «Generalnyy direktor». – 02.06.2020. – URL: <https://www.gd.ru/articles/9254-qqq-17-m6-02-06-2020-perspektivy-selskogo-hozyaystva>
4. Mirovaya statistika onlayn [Elektronnyy resurs]//Worldometers.– URL:<http://www.worldometers.info> (Data obrasheniya: 06.11.2017)

5. Tursunov Imamnazar Egamberdiyevich, Kurbanov Alisher Bobokulovich
Innovatsionnye podxody razvitiya predprinimatelstva // International Journal
of Innovative Technologiyes in Economy. 2018. №5 (17). URL:
[https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionne-podhody-razvitiya-
predprinimatelstva](https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionne-podhody-razvitiya-predprinimatelstva)
6. Kurbanov A.B., Djalilova N.M. Rol kooperatsii v formirovanii agrarnoy
sobstvennosti Economics № 4 (47), 2020
7. Blagova Z.I. Predprenimatelstva v Rossiyskoy ekonomike. – Sankt-
Peterburg.: Un-ta ekonomiki i finansov, 1995.-102 s.
8. To‘xliyev N., O‘lmasov A. Ishbilarmonlar lug‘ati. – T.: Qomuslar bosh
tahririyati, 1993. - 314 b.
9. Vladimir Ruvinskiy. Pochemu malbyu biznes ne rastet
<https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2021/05/08/>
10. Xurramov A.F., Mamatov A.A. Qishloq xo‘jaligida mulkiy munosabatlar
va ularni rivojlantirish yo‘nalishlari. - T.: Fan va texnologiya nashriyoti, 2008.
– 59 b.